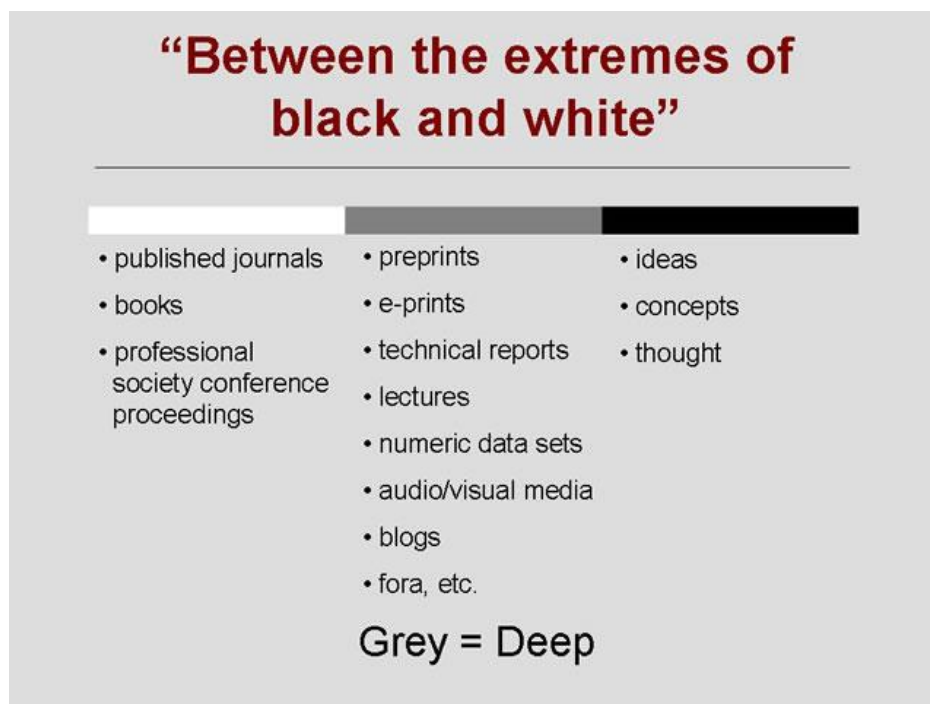

Co to vlastně je ta šedá literatura?

Petra Černošlávková, petra.cernohlavkova@techlib.cz

Pojem šedá literatura není zdaleka novinkou (poprvé jako odborný termín uznána v 70. letech (Auger 1998), výraznější pozornosti se jí dostává až v 90. let minulého století), ale přesto jej nelze označit za pojem rozšířený či běžný a už vůbec ne mimo knihovnickou a informační komunitu. Samozřejmě ani my nerozumíme všem termínům z příbuzných či vzdálených vědních oborů, avšak „šedá literatura“ dokáže vyvolat v lidech neznalých tohoto pojmu smíšené pocity. Občas dochází ke spojování tohoto termínu s pojmy jako šedá eminence, šedá ekonomika nebo šedá zóna, a tak i šedá literatura je někdy chápána rovněž jako jev na pomezí legální a nelegální činnosti, etického a neetického postoje či jednání. Je tomu ale skutečně tak? Má šedá literatura společné rysy s výše zmíněnými pojmy?

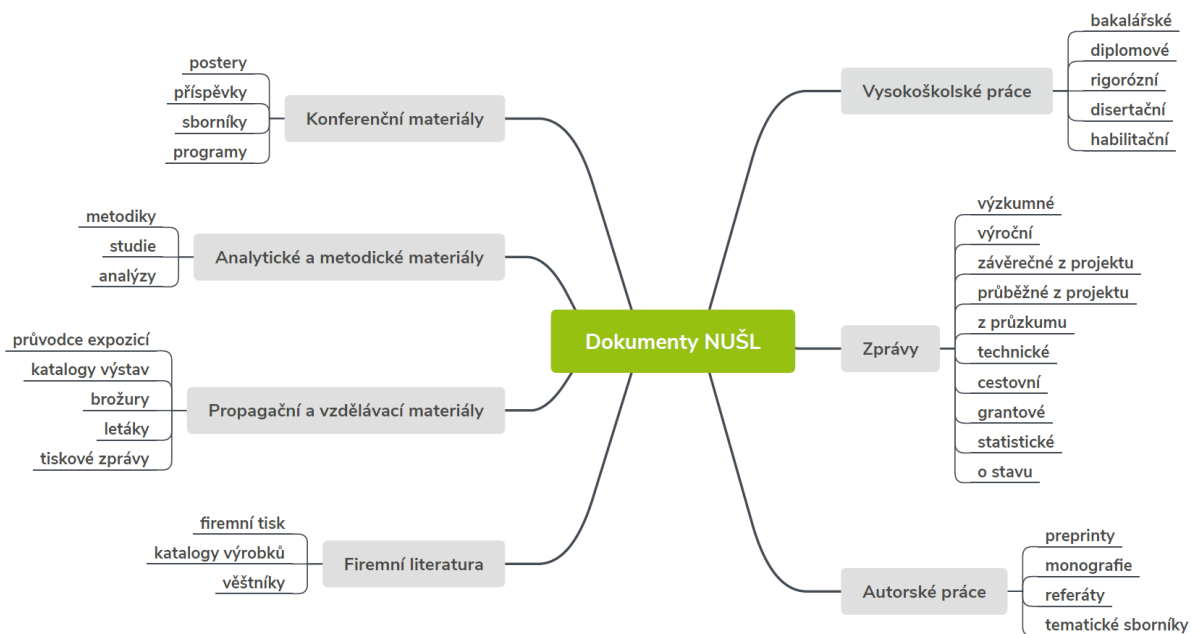
Šedá literatura - stejně jako šedá eminence, šedá ekonomika nebo šedá zóna - se nachází v ústraní od hlavního dění, v tomto případě hlavního toku informací a publikační činnosti, ale i přesto je velmi významná. Nachází se mezi dvěma krajními polohami bílé a černé (viz Obrázek 1), jak uvádí ve svém příspěvku Brian A. Hitson a Lorrie A. Johnson (2009). Lucemburská definice ji vymezuje jako „informace produkováne na všech úrovních vládních, akademických, obchodních a průmyslových institucí v elektronické i tištěné podobě a současně nejsou vydávány komerčními vydavateli, tj. institucemi, jejichž hlavní činností není vydavatelská činnost“.

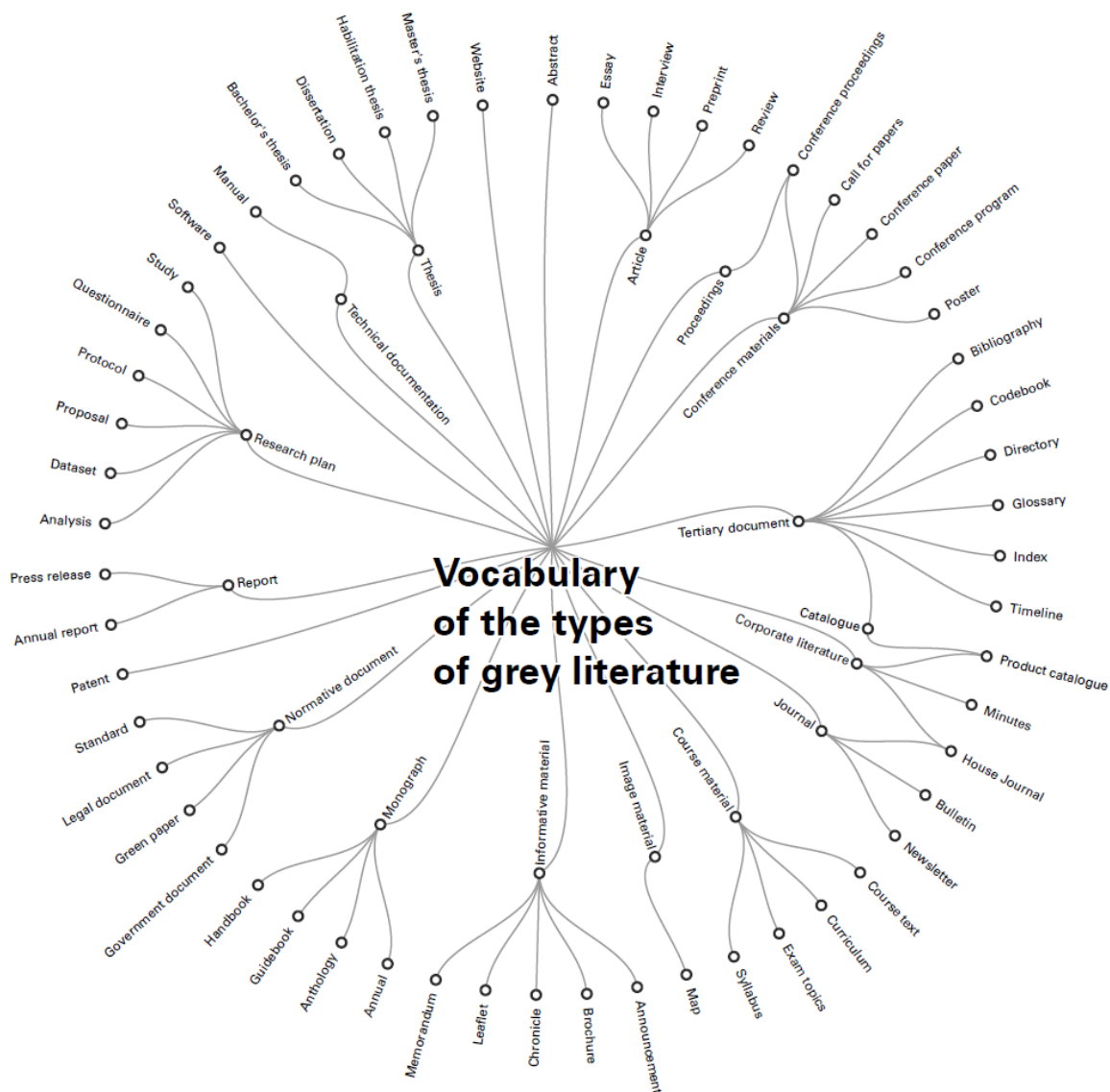
Obrázek 1: Rozdíl mezi černou, šedou a bílou literaturou znázorněný na typech dokumentů; zdroj: (Hitson 2008)

Pokud bychom se přiklonili k odvážnému tvrzení Coonina (2003): „vše, co čteme kromě časopisů a knih, lze považovat za šedou literaturu“, pak bychom mohli říci, že každý se již někdy nevyhnutelně musel setkat s dokumentem, jež lze označit tímto termínem. Avšak jen si to s ním mnoho lidí nespojilo a to pravděpodobně proto, že tento pojem vůbec neznají a označují dokument jinak. Například v ČR je více než 10 repozitářů závěrečných vysokoškolských prací, ale málokdo mimo jejich správu a knihovnu by je označil za repozitáře šedé literatury, kterými vlastně jsou. Ale i mimo akademické a vědecké prostředí se lze setkat s šedou literaturou - spadají do ní i postery, letáčky, informační brožury a těch je v každém informačním centru mnoho. Typologie šedé literatury je velmi široká a pestrá - pro

srovnání: typologie Národního úložiště šedé literatury (NUŠL; viz Obrázek 2) a mezinárodní Slovník šedé literatury (viz Obrázek 3). Podle nové definice D. Savíce je šedá literatura jakýkoliv zveřejněný zaznamenaný, odkazovatelný a udržitelný datový nebo informační zdroj se současnou nebo budoucí hodnotou, který neprošel tradičním recenzním řízením (2017).

Obrázek 2: Typologie šedé literatury schraňované Národním úložištěm šedé literatury; zdroj obrázku: (NUŠL 2016b)

Obrázek 3: Mezinárodní Slovník typů šedé literatury; zdroj: (International working group 2011)

I když se může zdát, že se nejedná o vědeckou formu publikace vzhledem k nepřítomnosti recenzního řízení, míra vědecké formy je diskutovatelná. Vaska již v r. 2010 poukazuje na možnou budoucí úplnou ztrátu hranic mezi bílou a šedou literaturou (2010, s. 11). Nová definice, jejímž autorem je Dobrica Savić, vzniká v reakci na riziko zastarání současných definic, které neumožní odlišit šedou literaturu od ostatních dokumentů (Savić 2017). Tento jev lze již pozorovat v typologii výsledků výzkumu v Rejstříku informací o výsledcích (RIV), jenž uznává patenty, certifikované metodiky nebo příspěvky ve sborníku za oficiální hodnotné výsledky vědy a výzkumu; lze je však stále označit i za šedou literaturu podle mezinárodního Slovníku typů šedé literatury (Rada pro výzkum, vývoj a inovace 2014; International working group 2011). Mezinárodním trendem iniciovaným zejména programem Horizont 2020¹ je

¹ http://ec.europa.eu/research/participants/docs/h2020-funding-guide/cross-cutting-issues/open-access-dissemination_en.htm

„publikování“ výzkumných dat a jejich zařazování mezi uznávané výsledky, tudíž dochází k jejich nenápadnému přesunu z šedé do bílé literatury.

Ať už dojde ke kompletnímu setřetí rozdílů mezi šedou a bílou či nikoliv, prozatím šedou literaturu vytvářenou v České republice shromažďuje Národní úložiště šedé literatury (NUŠL)² pod záštitou Národní technické knihovny (NTK). NUŠL začínal jako projekt v r. 2008 (NUŠL 2016a), od té doby urazil dlouhou cestu a další ho čeká. Za 10 let se mu podařilo shromáždit přes půl milionu záznamů dokumentů šedé literatury většinou s volným přístupem k plným textům a dalším přílohám³ a to od 93 producentů šedé literatury včetně všech ústavů Akademie věd ČR (NUŠL 2018) a tato síť partnerů stále roste stejně jako obsah repozitáře. NUŠL se však nezabývá pouze shromažďováním šedé literatury, ale také jejím dlouhodobým uchováváním, zpřístupňováním z jednoho místa⁴, mezinárodní spoluprací v této oblasti a rozšiřováním povědomí o šedé literatuře jak u nás formou každoroční mezinárodní Konference o šedé literatuře a repozitářích⁵, tak i ve světě formou předávání dat do mezinárodních databází a účastí na zahraničních konferencích, a v neposlední řadě se NUŠL zabývá technickým vývojem samotného systému.

Je tedy dlouhodobou výzvou pro Národní úložiště šedé literatury jako koordinátora na národní úrovni, ale i pro všechny ostatní producenty šedé literatury zvýšit povědomí a informovanost o skutečném významu šedé literatury a přesvědčit jak její uživatele, tak i autory, že dokumenty označované jako šedá literatura lze využívat a vnímat jako hodnotné a užitečné odborné zdroje.

Reference:

COONIN, B., 2003. Grey literature: an annotated bibliography. In: VASKA, Marcus, 2010. *Úvod do šedé literatury*. In: *Repozitáře šedé literatury*. s. 11–18. ISBN 978-80-904273-5-8. Dostupné také online z: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-97129>

AUGER, Peter, 1998. *Information Sources in Grey Literature*. B.m.: Walter de Gruyter GmbH & Co KG. ISBN 978-3-11-097723-3.

HITSON, Brian A., 2008. *WorldWideScience.org: Bringing Light to Grey* [online prezentace] [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <https://worldwidescience.org/speeches/Dec2008/dec08hitson.html>

HITSON, Brian A. a Lorrie A. JOHNSON, 2009. *WorldWideScience.org: Bringing Light to Grey*. In: *GL10 Conference Proceedings*. [online] [cit. 2018-08-28] 10 s. Dostupné z: https://worldwidescience.org/speeches/Dec2008/GL10Paper_HitsonJohnson.pdf

INTERNATIONAL WORKING GROUP, 2011. *Grey Literature Typology* [online] [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <http://www.greynet.org/greysourceindex/gltypology.html>

NUŠL, 2016a. Projekt NUŠL. In: *NUŠL* [online] [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <https://nusl.techlib.cz/nusl/projekt-nusl/>

² Informativní web dostupný z <https://nusl.techlib.cz/>; Vyhledávací rozhraní dostupné z <http://www.nusl.cz/>

³ Zdroj dat: <http://www.nusl.cz/>; data uvedena k 28. 8. 2018

⁴ <http://www.nusl.cz/>

⁵ Více informací o konferenci: <https://nusl.techlib.cz/konference/11-rocnik-konference/>

NUŠL, 2016b. Typologie dokumentů NUŠL. In: *NUŠL* [online] [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <https://nusl.techlib.cz/nusl/typologie-dokumentu-nusl/>

NUŠL, 2018. Seznam partnerů. In: *NUŠL* [online] [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <https://nusl.techlib.cz/spoluprace/seznam-partneru/>

RADA PRO VÝZKUM, VÝVOJ A INOVACE, 2014. Definice druhů výsledků výzkumu, experimentálního vývoje a inovací. In: *Výzkum a vývoj v ČR* [online] [cit. 2018-09-05]. Dostupné z: <https://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=29415>

SAVIĆ, Dobrica, 2017. Přehodnocení role šedé literatury ve čtvrté průmyslové revoluci. In: *Konference o šedé literatuře a repozitářích 2017* [online]. [cit. 2018-08-28]. Dostupné z: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-367307>

VASKA, Marcus, 2010. Úvod do šedé literatury. In: *Repozitáře šedé literatury*. s. 11–18. ISBN 978-80-904273-5-8. Dostupné také online z: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-97129>